

צה"ל באנתפאדה השנייה: מסקנות ולקחים

ג'ורא איילנד

מבוא

האנתפאדה השנייה היא "עימות מזוין" (armed conflict short of war) שהחל ב-29 בספטמבר 2000 אך לא ברור מתי הסתיים. למעשה מדובר בעימות שהחל בסערה, הגיע לשיאו באפריל 2002, ומאז נמצא בתהליך דעיכה עד כי המציאות הביטחונית כיום אינה שונה מהותית ממצב הביטחון השוטף ששרר בשנים שקדמו לו. במאמר זה אנתח את דרך ההתמודדות של צה"ל (ויתר כוחות הביטחון) עם עימות מיוחד זה. במאמר זה אחלק את דרך ההתמודדות של צה"ל לשתי תקופות: עד מבצע "חומת מגן" (אפריל 2002) ואחריו, תוך כדי שימת דגש על התקופה 2002–2005.

אעסוק הן בהיבטים הצבאיים הטהורים והן במורכבות שנבעה מהצורך לקיים דו־שיח רצוף של הדרג הצבאי עם הדרג המדיני, דו־שיח שהיה לא פעם מתוח מאוד; ואתמקד בפעולת צה"ל באזור יהודה ושומרון. ללחימה בעזה ונגד עזה בעקבות ההינתקות יש היגיון שונה, והדבר מצדיק מאמר נפרד. המאמר אינו עוסק בשאלה האסטרטגית שהיא אם היה אפשר למנוע את התפרצות האנתפאדה, ומרגע שפרצה אם היה אפשר לסיים אותה מוקדם יותר. הניסיון לתת תשובה לשאלה חשובה זו מחייב עיסוק עמוק יותר בצד המדיני, והדבר חורג ממטרת המאמר.

התקופה הראשונה: ספטמבר 2000–אפריל 2002

העיתוי הספציפי ואופן התחלת המהומות בסוף ספטמבר 2000 הפתיעו את צה"ל, אף שעמוס גלעד, ראש חטיבת המחקר באותה עת, המליץ שלא לקיים את הביקור

אלוף (מיל.) ג'ורא איילנד, חוקר בכיר במכון למחקרי ביטחון לאומי. כיהן כראש אגף מבצעים, כראש אגף התכנון וכראש המועצה לביטחון לאומי במהלך שנות האנתפאדה.

של אריאל שרון בהר הבית ב־28 בספטמבר 2000 בשל המתיחות ששררה בשטח. עם זאת, צה"ל התכונן כי שנת 2000 תהיה "שנת ההכרעה". הייתה הבנה כי מרגע שתמו חמש השנים אשר הוגדרו להגעה להסדר הקבע במאי 1999 התפרצות האלימות היא רק עניין של זמן.

שני אירועים חידדו עוד יותר את ההתרעה. הראשון הוא אירועי ה"נכבה" ב־15 במאי 2000. ביום זה הייתה התקפה אלימה של המון רב, חלקו מזוין, על עמדות צה"ל בקרבת רמאללה. לצה"ל הייתה התרעה קונקרטיה בנוגע לאירוע זה; ואכן, כוחותיו היו במוכנות גבוהה. התוצאה הייתה כעשרים פלסטינים הרוגים. אירוע זה יצר הלם בקרבנו של ערפאת, אך בצד ההרתעה הוא עורר גם רצון עז לנקמה. האירוע השני הוא כישלון השיחות בקמפ דייוויד (יולי 2000). כישלון זה הסיר למעשה את המחסום האחרון בפני ההתפרצות האלימה.

כאמור, הצבא הכין את עצמו לקראת עימות גדול בשנת 2000. צה"ל, בראשות הרמטכ"ל שאול מופז, הכין תכניות מבצעיות לכל תרחיש, הצטייד בכלי רכב רבים ממוגני ירי, וקיים אימונים מיוחדים לכוחותיו, לרבות לכוחות המילואים. ההנחה הייתה שיהיה מדובר בעימותים מזוינים, דהיינו שגם הצד השני יפעיל נשק. בהתבסס על הלקח החיובי ממאי 2000 ועל הלקחים הקשים של אירועי "מנהרת הכותל" (ספטמבר 1996) הוגדר בבירור כי יש כוונה להגיע ליחסי הרג שיבהירו לכול מיהו הצד החזק.

כשפרצו המהומות הסתבר כי הן יצרו אתגר מורכב יותר ממה שנצפה. מוכנות הצבא הייתה חלקית בלבד. הקושי נבע משילוב של חמש סיבות: ראשית, הסתבר להפתעתנו כי מהומות אלו נתפסו כמוצדקות בעיני דעת הקהל במדינות רבות, וכך סקרה אותן התקשורת הבינלאומית. הן נתפסו כמאבק צודק נגד "הכיבוש"; שנית, כל תגובה מצד ישראל נתפסה כשימוש מוגזם בכוח צבאי נגד אזרחים, צה"ל לא דאג להצטייד מראש באמצעים לא קטלניים בכמות ובאיכות שנדרשו, ולכן נאלץ לעתים להפעיל אש חיה בהיעדר דרך אחרת; שלישית, הייתה דילמה ברמה המדינית. היות שנעשו מאמצים נואשים להפסיק את האלימות (ועידת שארם בהובלת קלינטון ב־4 באוקטובר 2000) הנחה הדרג המדיני לנהוג ריסון. הפעולה הנמרצת שהתבצעה חצי שנה קודם לכן, במאי 2000, לא יכלה להינקט שוב; רביעית, נוצרו בעיות טקטיות בעקבות שימוש הפלסטינים בילדים שהובאו למקומות החיכוך; חמישית, היקף המהומות ופריסתן הרחבה בכל אזור יהודה ושומרון ובכל אזור חבל עזה (וכן בקרב ערביי ישראל) הקשו על הקצאת כוחות מאומנים ומצוידים מספיק לכל הגזרות.

צה"ל מצא את עצמו במגננה הן במובן המבצעי והן בנוגע לצורך להסביר את עצמו ואת התנהלותו. דוגמה טובה למצב המביך היא המצור על היישוב נצרים. במשך שבוע שלם באוקטובר 2000 היו יישוב זה והמתחם הצבאי הצמוד אליו

נצורים לחלוטין. אפשר היה להביא אספקה ליישוב רק במסוקים; הטקטיקה של הפלסטינים הקשתה על צה"ל מאוד. היה בה שילוב של הפגנות אזרחיות עם אלימות "קרה" של זריקת אבנים עם שימוש בנשק חם תוך כדי אותן הפגנות, ומלבד זה פיגועי טרור מובהקים של ירי מהמארב, הצבת מכונות תופת ואירועי התאבדות גוברים והולכים.

בשנה הראשונה של האנתפאדה היה צה"ל בעיקר במגננה הן במלחמתו עם הפלסטינים, הן בדרך התמודדותו עם התקשורת (הזרה בעיקר) והן בצורך להתמודד עם הססמה "תנו לצה"ל לנצח".

ההתמודדות עם התקשורת הזרה יצרה אתגרים שצה"ל לא נערך להם כהלכה. מאז ומתמיד יש נטייה לתת לצה"ל להסביר אירועים צבאיים, ולגורמים אזרחיים (משרד החוץ בעיקר) להסביר את הפן המדיני. חלוקה זו נכונה כל עוד אין אירועים ביטחוניים משמעותיים וכל עוד התקשורת הזרה מתעניינת בעיקר בנושאים פוליטיים. כשפרצו המהומות בספטמבר 2000 מיקדו האירועים הצבאיים את תשומת הלב של התקשורת. עיתונאים זרים לא רצו לשמוע הסברים מלומדים של פוליטיקאים או מסבירנים, הם רצו לדבר עם המפקד הצבאי בשטח ולשמוע ממנו מדוע עשו כוחותינו את אשר עשו. הצבא לא היה ערוך לכך הן מבחינת הפתיחות הנדרשת, הן מבחינת מוכנותם המקצועית של קציני שטח להתראיין (ובוודאי באנגלית) והן מבחינת התחכום הנדרש בכל הקשור לשליטה בתקשורת. יותר מכך, תאורטית ידעו מפקדי צה"ל לשנן כי הקרב על ההסברה חשוב, אך ברגעי האמת נטו לסרב לבקשות (לעיתים תחינות) של דובר צה"ל.

השינוי הראשון נבע מאירוע חיצוני: התקפת הטרור בארצות הברית ב־11 בספטמבר 2001. אירועי זה קרה בדיוק כשהסתיים בקבינט דיון "אסטרטגי" בנושא הפלסטיני (דיון ראשון לאחר שנה של אירועים שהקבינט ניסה להתמודד בו עם השאלות העקרוניות כמו כיצד יש לנסות לפתור את הסכסוך הישראלי-פלסטיני. עד אז התמקדו דיוני הקבינט בהאזנה של השרים לדיווחי מודיעין ובאישור פעולות טקטיות שונות).

בשנה הראשונה של האנתפאדה היה צה"ל במגננה הן במלחמתו עם הפלסטינים, והן בצורך להתמודד עם הססמה "תנו לצה"ל לנצח"

השפעת האירוע על מרחבי התמרון הישראלי והפלסטיני הייתה מידית. לפתע פתאום נוצרה לגיטימציה "להילחם בטרור", ופעולות כמו סיכול ממוקד – שגונו בעולם מקיר לקיר – התקבלו כדרך התמודדות לגיטימית. ערפאת, שנהנה עד 11 בספטמבר מתמיכה בינלאומית רחבה במאבקו ב"כיבוש", קיבל לפתע פתאום מסרים

חדים, ולא רק מארצות הברית, להפסיק את הטרור. בהדרגה נוצרה דה־פקטו הפסקת אש חלקית. ישראל צמצמה בהדרגה את הפעולות היזומות, ובו בזמן חלה ירידה במספר הפיגועים. ראשי ארגוני הביטחון הפלסטיניים, ובעיקר מוחמד דחלאן

וג'יבריל רג'וב, ניסו לנצל תקופה זו כדי לחזק את מעמדם הן בקרב האמריקאים, הן מול מקביליהם הישראלים והן מול הרחוב הפלסטיני.

בתקופה זו גם הגיע השליח האמריקאי השני – גנרל זיני – והתאמץ מאוד להגיע להסדרה ביטחונית בין שני הצדדים. השקט היחסי שהגיעו אליו הצדדים בסוף 2001–תחילת 2002 הופר מהר מאוד. הסתבר כי שד הטרור ששחרר ערפאת שנה קודם לכן חזק מדי ועצמאי מדי. אל גורמי טרור רגילים כמו חמאס והג'האד האסלאמי הצטרפו גורמי פתח. אלו נעשו דומיננטיים יותר ויותר עד כי גם ארגוני הביטחון של ערפאת לא יכלו להתעמת אתם.

גם ישראל תרמה להסלמה על ידי כך שהמשיכה בסיכולים ממוקדים, ואף הביאה באופן יזום את הלחימה לתוך מחנות הפליטים בשכם ובג'נין. אירוע ראוי לציון הוא החיסול של ראד כרמי, פעיל פתח מרכזי, בטול כרם בינואר 2002. לפני חיסולו הקפיאה ישראל חד-צדדית ולמשך כחודשיים פעולות אלו. במקרה שלו, עקב הערכת שב"כ כי הוא מוביל לפיגוע מידי, הוחלט לפגוע בו. בעיני הפלסטינים הפרה ישראל הבנות לא כתובות בדבר הימנעות מפעולות כאלו בתמורה למאמץ של ארגוני הביטחון שלהם להקטין את גובה הלהבות. מלבד זה, דחף הרמטכ"ל מופז לפעול בנחישות נגד "חמושים פלסטינים" באשר הם. ההבחנה העדינה שנדרשה לעתים בין אנשים שונים שנשאו נשק לא תמיד נשמרה. גם ראש הממשלה שרון לא שש לחדש את שיתוף הפעולה הביטחוני כפי שרצו האמריקאים וכפי שביקשו כמה מהפלסטינים (מוחמד דחלאן וג'יבריל רג'וב).

השפעת 11 בספטמבר חלפה במהירות. קצב הפיגועים הואץ והגיע לשיאו במאוס 2002. בחודש זה בלבד נהרגו 135 ישראלים ב-17 פיגועי טרור, רובם פיגועי התאבדות בתוך הקו הירוק. האירוע המכריע היה הטבח במלון פארק בנתניה בליל הסדר. יותר משלושים ישראלים נהרגו בפיגוע זה שביצע חמאס. היה ברור שאי-אפשר להמשיך כך.

חלקה הראשון של האנתפאדה, שנמשך כשנה וחצי, הסתיים בחוסר הצלחה. אבי דיכטר, שהיה אז ראש השב"כ, דיבר בזמנו בכנס הרצליה, וביקש סליחה מהציבור הישראלי על כך שמערכת הביטחון נכשלה ולא הצליחה להגן עליו.

חלקה הראשון של האנתפאדה הסתיים בחוסר הצלחה. אבי דיכטר ביקש סליחה מהציבור הישראלי על כך שמערכת הביטחון נכשלה ולא הצליחה להגן עליו

התקופה השנייה: אפריל 2002–2010

בעקבות הפיגוע בליל הסדר 2002 כינס שר הביטחון פואד בן אליעזר דיון דחוף עוד באותו ערב. היות שאת הפיגוע ביצע חמאס פתח השר את הדיון באמירה כי הגיע הזמן "להיכנס בחמאס" ובצעמה מקסימלית. הרמטכ"ל מופז וסגנו משה

בוגי) יעלון התעקשו כי לא זו הדרך. לטענתם אי-אפשר לנהל מערכה מוצלחת נגד הטרור כאשר אין לנו שליטה מלאה בשטח. הדרך היחידה לשנות את המציאות מחייבת לדעתם כי נכבוש מחדש את כל שטחי הרשות הפלסטינית, וכך נשיג בהם שליטה מודיעינית ומבצעית, החיוניות כל כך.

בשלב ראשון יש להשתלט בכוח על מוקדי הטרור בעזה ובאזור יהודה ושומרון, ולאחר מכן להישאר ולשלוט בשטח. הרמטכ"ל טען כי הזמן המינימלי הנדרש עבור אותו חופש פעולה הוא חודשיים, חודש כדי להשתלט על כל השטח, וחודש לפחות כדי לנצל שליטה זו ולפגוע ב"תשתיות הטרור". שר הביטחון נאלץ להסכים, וכך הובא מבצע "חומת מגן" לאישור הממשלה.

ישיבת הממשלה בנושא התגובה על אירועי מארס 2000 וההחלטות שהתקבלו בה הן דוגמה חיובית לאופן שנכון לדון בנושאים מעין אלו. בהקשר זה ראוי לציין לחיוב ארבעה דברים לפחות: ראשית, התקיים דיון "נינוח" ובעיתוי שאפשר קודם כול למערכת הביטחון להכין תכנית סדורה ולהציג אותה בממשלה; שנית, ההחלטות היו (בפרספקטיבה היסטורית) נכונות; שלישית, ההחלטות היו בהירות; ורביעית, הממשלה הבינה כי ההחלטות שהתקבלו עלולות לעורר ויכוח עם ארצות הברית, ולכן סוכם מראש מי אמור לדבר עם האמריקאים ולאילו פשרות אפשר להגיע.

מרגע שאושר המבצע (לא כולל כיבוש עזה) השתנה מצב הביטחון במהירות. כיבוש רוב השטח נעשה בקלות יחסית ומהר להוציא את הקרב במחנה הפליטים ג'נין, שם נדחתה הפעולה שוב ושוב, וכשהתבצעה היא עלתה במותם של 13 חיילים.

הסתבר כי הכנסת כוח גדול, עם עצמת אש גבוהה עם מיגון רק"מ ומיגון אישי מעולה, כשהפעולה מלווה במודיעין זמן אמת המסופק על ידי מזל"טים ועל ידי יכולת האזנות (סיגינט) גבוהה יכולים להבטיח הישגים מהירים ובמחיר נמוך יחסית. חשובה מכך הייתה היכולת לנצל את ההשתלטות המהירה להמשך שליטה יעילה בשטח. זוהי ללא ספק ההצלחה הבולטת של צה"ל והשב"כ מאז אפריל 2002.

די אם נשווה את מה שקרה לאמריקאים בעיראק למה שקרה לנו ביהודה ושומרון. גם האמריקאים הצליחו לכבוש בסערה את כל עיראק, לרבות את השטחים הבנויים והמאיימים בבגדאד ובערים נוספות, אבל הם לא הצליחו לנצל את השלב הראשון והמוצלח להמשך שליטה אפקטיבית בשטח. צה"ל כן הצליח בכך.

מאז אפריל 2002 עד ספטמבר 2010 לפחות השתפר בהתמדה מצב הביטחון הן באזור יהודה ושומרון והן בתוך תחומי הקו הירוק. מספר ההרוגים הישראלים

(חיילים ואזרחים) ירד ממאות לאחדים. עם הירידה הדרמטית במספר הנפגעים השתפרה מאוד גם תחושת הביטחון, ועמה גם המציאות הכלכלית. שלוש סיבות תרמו לשיפור הדרמטי במצב הביטחון. הסיבה הראשונה היא הקמת גדר הביטחון – מכשול זה, שהקמתו נדחתה שוב ושוב מסיבות פוליטיות ותקציביות, הוכיח את עצמו כאמצעי אפקטיבי במיוחד. מסתבר כי המכשול תרם לא רק להקטנת מספר הנפגעים הישראלים אלא גם להקטנת הנפגעים הפלסטינים. ההסבר לכך פשוט: גם אם הייתה בידינו התרעה על פיגוע התאבדות היוצא מג'נין לעבר הקו הירוק, לפני הקמת המכשול, לא הייתה דרך למנוע זאת אלא על ידי פעולה התקפית לתוך ג'נין, פעולה שמן הסתם הייתה גורמת גם נפגעים. מאז הקמת הגדר היה אפשר לבחור בין הפעולה ההתקפית לפעולה הגנתית ולהיערך עם כוחות על קו הגדר.

הסיבה השנייה היא השליטה בשטח – יתרון שאין לו תחליף. שליטה זו יוצרת סינרגיה חזקה בין האפקטיביות המודיעינית לזו המבצעית. לדוגמה: יום אחד בשנת 2005 התקבל מידע מודיעיני כי שני מחבלים מתאבדים שזהותם אינה ידועה יצאו משכם בדרכם לרמאללה. שם הם היו אמורים לפגוש מורה דרך שיתדרך אותם כיצד לחדור לירושלים. היות שזהותם לא הייתה ידועה לא הצליחו לעצור אותם בדרך לרמאללה. למרבה המזל, זהות מורה הדרך הייתה ידועה. המודיעין עקב אחרי אותו מורה דרך, והסתבר כי הוא קבע את הפגישה עם המפגעים במקום סואן במרכז רמאללה. מידע זה, שהתקבל פחות משעה לפני הפגישה, היה מספק, שכן הוא אפשר לכוח מבצעי להגיע למקום, לעצור את כל השלושה ולמנוע בכך פיגוע חמור.

הסיבה השלישית היא שיתוף הפעולה עם גורמי הביטחון של הרשות הפלסטינית – שיתוף הפעולה היה בשפל מיד אחרי מבצע "חומת מגן", ומאז הוא בשיפור מתמיד. שני גורמים האיצו את שיתוף הפעולה: הפעילות האמריקאית הנמרצת של גנרל דייטון משנת 2006 והחלטתו של ראש הממשלה הפלסטיני סאלם פיאלד להשיג יציבות ביטחונית כתנאי הכרחי להקמת מדינה פלסטינית בעתיד. החשדנות של ישראל בתקופת שרון מופז התחלפה במתן הזדמנות לשיתוף הפעולה הזה; ואכן, התוצאות מרשימות.

יחסי דרג מדיני-דרג צבאי

יחסי דרג מדיני-דרג צבאי הם דבר מורכב שאינו מתאפיין (רק) בקשר הייררכי, שלפיו גורם אחד פוקד על מי שמתחתיו. הם גם אינם מאופיינים בקשר פשוטי שהדרג המדיני קובע בו את ה"מה" והדרג הצבאי קובע את ה"איך". ארבעה אירועים משקפים היטב את המורכבות ואת הרגישות שבקשר בין הדרג המדיני ובין הדרג הצבאי בישראל בעת ההתקוממות השנייה.

א. "פעולות התגמול" בתחילת התקופה

פיגועי הטרור יצרו מדי זמן "עליית מדרגה" בנועזותם או בתוצאה שלהם. בכל פעם שקרה אירוע חריג נקראו הרמטכ"ל ואתו כמה אלופים בדחיפות לראש הממשלה ושר הביטחון אהוד ברק. ראש הממשלה היה במצב רוח קודר, ובדרך כלל רצה לדבר "תכלס". הוא ביקש לראות את תצלומי האוויר של המטרות שצה"ל ממליץ לתקוף כתגובה. לאחר כמה מפגשים מתסכלים מעין אלו הרהיב עוז ראש אמ"ן אז, עמוס מלכא, ואמר: "אדוני ראש הממשלה, אולי השאלה העיקרית איננה אילו מטרות נכון לתקוף אלא אם בכלל לתקוף, אולי יש לנקוט צעדים אחרים". הליך דומה התרחש כשרון החליף את ברק במאוס 2001. עברו כמה מפגשים מעין אלה עד שניאות לקיים דיון רחב יותר מאשר דיון שאישר מטרות לתקיפה. הסתבר כי ההחלטה לסגור את האוריינט האוס בעקבות פיגוע גם כואבת יותר לצד השני וגם מזמינה פחות ביקורת עלינו.

ב. הקשר עם השליחים האמריקאים

ארבעה שליחים אמריקאים הגיעו לאזורנו כדי לעצור את האלימות. ג'ורג' מיצ'ל, השליח הראשון, עמד בראש ועדה בינלאומית, האחרים היו שליחיו האישיים של הנשיא או של שר החוץ של ארצות הברית.

הדרג המדיני בישראל חשש מכניסת השליחים לנושאים פוליטיים, ולכן העדיף כי הצבא והשב"כ הם אלו שייצגו את מדינת ישראל. היות שהשליחים עסקו (בצדק) גם בהיבטים פוליטיים למחצה כמו "המעבר הבטוח" או זכויות בעלי תעודות וי־איי־פי, הרי שנדרש תאום כמעט יום־יומי בין ראש הממשלה לדרג המקצועי בצבא. השיא היה בערב פסח 2002. הצבא הסכים לקבל את תכניתו של זיני להסדרת נושאי הביטחון בין הצדדים, ואז נדרש אישור ראש הממשלה. בסופו של דיון סוער שהתקיים בלשכתו של שרון הוא אישר את התכנית. הפיגוע בליל הסדר (אביב 2002) טרף כמובן את הקלפים, אך קבלת תכנית זיני סייעה לישראל מאוד בדיאלוג עם האמריקאים בעת מבצע "חומת מגן", שהחל מיד לאחר אירוע חמור זה.

ג. הדיון לאישור מבצע "חומת מגן"

מבצע "חומת מגן" יצר פוטנציאל למיטוט הרשות הפלסטינית או לפחות למיטוט ההסכמים פרי תהליך אוסלו. לשרון לא הייתה כל בעיה עם האפשרות הזאת, ואילו לשרי מפלגת העבודה הייתה בעיה קשה. שוב ושוב נדרש הצבא בעת הדיון להסביר כיצד אפשר "ללכת עם אך להרגיש בלי". הרמטכ"ל מופז התעקש כי אי־אפשר להימנע מפגיעה משמעותית גם בגורמי הביטחון הפלסטיניים. בסופו של דיון צבאי־פוליטי לא קל אושרה תכנית הצבא כפי שהוצגה.

ד. ועדה בינלאומית בעקבות אירועי ג'נין
 אמירות רשמיות של הפלסטינים וכן הצהרות של גורמי או"ם רשמיים בדבר
 "הטבח" במחנה הפליטים ג'נין הביאו את מזכ"ל האו"ם ליזום הקמת ועדה
 בינלאומית בנושא. גם האמריקאים תמכו. שרון ניסה למנוע את הגעתה של
 ועדה כזו, אך התקשה. בדיון שהתקיים במשרדו הציע הצבא את הדבר (הפוליטי)
 הזה: "נציע לאמריקאים עסקת חבילה. אנחנו נסכים לשחרר את המצור סביב
 המוקאטעה (המפקדה של ערפאת), ובתמורה תתנגד ארצות הברית להקמתה
 של אותה ועדה". אכן, כך היה.
 ארבע דוגמאות אלו ועוד עשרות מפגשים נוספים בין הצבא לדרג המדיני
 המחישו עד כמה אי-אפשר לנתק את הצבא מההיבט המדיני. גם כשהדרג המדיני
 נוטה בתחילת כהונה של ממשלה חדשה להכריז שהצבא "יעסוק רק בענייניו"
 התוצאה על פני זמן מוכיחה כי הדרג המדיני – יותר מאשר הצבא – מבקש את
 מעורבות הצבא גם בנושאים שאינם צבאיים במובהק.

סיכום

ארבעה לקחים עיקריים אפשר להפיק מהתמודדות צה"ל ומהתנהלותו בזמן
 האנתפאדה השנייה, ואלה הם:

הצורך בגמישות: צה"ל התכונן היטב להתפרצות האנתפאדה בספטמבר 2000,
 אך לא היה מוכן מספיק להתמודדות עם ההיבטים התקשורתיים והפוליטיים. גם
 בתחום הצבאי הטהור הוא נדרש לבצע התאמות מהירות ממצב שהאתגר העיקרי
 היה הפגנות אזרחיות למצב שהאיום העיקרי היה טרור.

נקודה חשובה לא פחות שחייבה התאמות הייתה היחס לכוחות הביטחון
 הפלסטיניים. בחלק מהתקופה הם היו בעלי ברית שלנו, בזמנים אחרים הם היו
 "גורמים לא מעורבים", ובזמנים אחרים הם היו האויב. התאמת הפעילות בשטח,

לרבות ההתאמה של הוראות פתיחה באש, חייבה את
 המטה הכללי ואת המפקדים הבכירים בפיקוד מרכז
 ופיקוד דרום לבחון כל הזמן את (השתנות) התמונה
 הכללית, ולא רק לעסוק בפעילות השוטפת. הרמטכ"ל
 בשנים 2002–2005, משה (בוגי) יעלון, נהג לקיים מדי
 כשבועיים "פורום חשיבה". מפגש זה זכה לעתים לביקורת
 על כך שהיה פורמלי פחות מכינוסים צבאיים אחרים,

הדרג המדיני – יותר
 מאשר הצבא – מבקש
 את מעורבות הצבא גם
 בנושאים שאינם צבאיים
 במובהק

אולם בפועל הוא סייע מאוד לרמטכ"ל לזהות את ההשתנויות של תמונת המצב
 על פני התקופה.

חשיבות המודיעין: מרגע שנעשה איום הטרור האיום העיקרי הובן כי תנאי
 הכרחי להתמודדות יעילה הוא מודיעין מעולה; ואכן, המודיעין היה מעולה (בעיקר

בזכות השב"כ, אך לא רק), והוא התבסס על תשתית מבוססת של מודיעין אנושי ועל שיפור של ממש בטכנולוגיית ההאזנות (סיגינט) והמודיעין החזותי (ויזינט), ובעיקר זה של מזל"טים.

חשובה לא פחות הייתה ההכרה כי נדרש שיתוף פעולה ברמות הנמוכות בין כל גורמי המודיעין. ואכן המחיצות הופלו מהר מאוד. מפקדי חטיבות בשטח נחשפו לחומרי מודיעין רגישים של השב"כ, והתוצאות לא איחרו לבוא.

השליטה בשטח: כששוקלים כיצד לפעול נגד טרור המוטמע היטב בשטח בנוי צריך להחליט אם נכון להימצא דרך קבע בתוך השטח הבנוי או להתמקם מחוץ לו. הגורם העיקרי שצריך להתחשב בו הוא איכות המודיעין. אם קיים מודיעין טוב, אזי יש יתרונות מבצעיים רבים לפעילות מתוך השטח. אם המודיעין איננו טוב, אזי שהיית כוחות בשטח הבנוי מייצרת מטרות קלות בלבד לגורמי הטרור. נראה כי ברוב המקרים ידע צה"ל לתת את התשובה הנכונה לסוגיה זו (לרבות אופן פעולה שונה בין אזור יהודה ושומרון ובין עזה).

הקשר עם הדרג המדיני: בסוג לחימה כזה יש לכל פעולה צבאית גדולה משמעות מדינית, ולכל פעילות מדינית יש השפעה ישירה על מרחב התמרון ועל חופש הפעולה הצבאי. במצב דברים זה חייבים הדרג המדיני והדרג הצבאי הגבוה לנהל דו-שיח שוטף ופתוח באופיו. החלוקה הדיכוטומית שלפיה יקבע הדרג המדיני את ה"מה" והדרג הצבאי את ה"איך" אינה נכונה.

הרמטכ"ל צריך להבין בפוליטיקה (גם אם לא לעסוק בה), והוא ואלופי המטה הכללי חייבים לתת את הדעת גם למשמעויות מדיניות בעת שהם מורים על פעולה כזו או אחרת. ההנחה כאילו המערכת האזרחית יודעת לתקן את הצבא בזמן אמת אינה נכונה.